

Atgimimo laikotarpio rekreacinių želdynų dendrologiniai ir architektūriniai ypatumai

Laimutis Januškevičius*¹, Jūratė Kamičaitytė-Virbašienė²

*Kauno technologijos universitetas, Statybos ir architektūros fakultetas,
Architektūros ir kraštovarkos katedra. Studentų g. 48, LT-51367 Kaunas
Tel. (8 37) 451546, el. paštas: ¹laimis_jan@yahoo.com; ²jurate.kamicaityte@ktu.lt*

(Gauta 2012 m. sausio mėn.; atiduota spaudai 2012 m. kovo mėn.; prieiga internete nuo 2012 m. balandžio 23 d.)

Anotacija

Iš viso 2006–2011 metais buvo aplankyta 34 nagrinėjamo laikotarpio želdynai: parkai, skverai, ažuolynai bei kiti rekreaciniai želdynai. Detalesni dendrologiniai ir kraštovaizdiniai tyrimai buvo atlikti 13 šio laikotarpio želdynų. Pagal paskirtį, architektūrinius ypatumus ir panaudojimo pobūdį atgimimo laikotarpio želdynus galima būtų diferencijuoti taip: miestų, miestelių ir gyvenviečių parkai ir skverai; rekreacinės zonos (poilsio parkai); Lietuvos 1000-mečio garbei pasodinti želdynai (parkai, ažuolynai); įvairių įstaigų, organizacijų ir privatūs dekoratyviniai želdynai. Pagal planinę erdvinę struktūrą dauguma tirtų želdynų yra peizažinio arba mišraus plano. Ryškus geometrinis planas būdingas tik Žalgirio parkui (Kauno raj.). Iš viso ištirtuose želdynuose auga apie 80 introdukuotų sumedėjusių augalų rūšių ir formų (*Pinophyta* – 19, *Magnoliophyta* – 61), priklausančių 18 šeimų (*Pinophyta* – 2 šeimos, *Magnoliophyta* – 16). Kraštovaizdžio architektūros požiūriu vertingiausi rekreaciniai želdynai, esantys šalia natūralių vandens telkinių (ežerų ir upių): Ignalinos miesto poilsio parkas šalia Ilgio ežero, Švenčionių miesto poilsio parkas šalia Bėlio ežero, Utenos Dauniškio ežero parkas, jaunas Telšių Lietuvos 1000-mečio parkas šalia Germanto ežero ir Kauno Nemuno salos parkas.

Reikšminiai žodžiai: rekreacinis želdynas, parkas, rūšis, forma.

Abstract

In 2006 – 2011 around 34 parks, squares, oak-woods and other recreational greenery created during revival period were explored and evaluated. More detailed analysis was performed in 13 parks of this period. According purpose, architectural peculiarities and character of usage greenery of this period can be divided into parks, squares and recreational zones of towns, small towns and settlements, greenery planted in honor of the millennium of Lithuania (parks and oak-woods), decorative greenery of various public institutions and organizations and private decorative greenery. The majority of the greenery of this period have mixed or irregular plan structure. Geometric plan is specific only to Zalgiris Park (Kaunas reg.). 80 species and cultivars of introduced ligneous plants are registered in the analyzed greenery (19 are *Pinophyta*, 61 are *Magnoliophyta*) which belong to 18 families (*Pinophyta* – 2 families, *Magnoliophyta* – 16). Recreation Park near Ilgis Lake of Ignalina town, Recreation Park near Belys Lake of Svencionys town, Dauniskis Lake Park in Utena, young Lithuanian Millennium Park near Lake Germantas in Telsiai and Nemunas Island Park are the most valuable parks from landscape architecture point of view.

Key words: recreational greenery, park, species, cultivar.

Įvadas

Tautinio atgimimo laikotarpis Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse siejamas su XX amžiaus devintojo dešimtmečio pabaiga, kada, prasidėjus pertvarkos politikai tuometinėje Sovietų Sąjungoje, atsirado tiek politinės, tiek ir ekonominės prielaidos šioms šalims atgauti nepriklausomybę. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą įtvirtino istorinis 1990-ųjų metų kovo 11-osios dienos tuometinės Aukščiausiosios Tarybos aktas. Savo esme bei dvasiniais ir politiniais siekiais šis laikotarpis gana panašus į tarpukario Lietuvos situaciją. Kaip ir tada, šalyje jautėsi visuotinis dvasinis pakilimas ir begalinis noras išsaugoti atkurtą nepriklausomybę. Visi visuomenės sluoksniai ir ypač šalies inteligentija visomis jėgomis įsijungė į valstybės atkuriamąjį darbą. Visus pereinamojo laikotarpio sunkumus ir nepriteklius padėjo nugalėti be galo didelis patriotiškumo jausmas, rusenęs daugumos šalies gyventojų širdyse. Šiuo istoriniu, svarbiu visai šaliai laikotarpiu nebuvo užmiršti ir želdynai – kiek leido sunki šalies ekonominė ir finansinė būklė buvo tvarkomi senieji, tarpukario ir pokario laikotarpio parkai, sodinami ažuolynai, kuriami nauji didesni ar mažesni parkai, tvarkomos miestų ir gyvenviečių rekreacinės zonos. Iš svarbesnių

atgimimo laikotarpio želdynų reiktų paminėti Kauno Nemuno salos ir Žalgirio parkus (Kauno raj.), Pasvalio Smegduobių parką, Utenos Dauniškio ežero ir Vyžuonos parkus, Rokiškio skulptūrų parką, Kelpšaičių parką (Šilalės raj.) ir kt. Nemažai dekoratyvinių želdynų (parkų, ažuolynų) buvo pasodinta Lietuvos 1000-mečio proga: Kelmės Lietuvos 1000-mečio parkas, Telšių Lietuvos 1000-mečio parkas šalia Germanto ežero ir kt. Vienokie ar kitokie želdiniai (dažniausiai ažuolynai) buvo pasodinti beveik kiekviename šalies rajone. XXI a. pirmajame dešimtmetyje pastebimai suaktyvėjo senųjų, tarpukario ir pokario metų parkų renovacijos ir netgi naujų parkų kūrimo darbai, panaudojant privatų kapitalą ir ypač Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas.

Šio *straipsnio tikslas* – įvertinti dendrologiniu ir kraštovaizdžio architektūros požiūriu atgimimo laikotarpio šalies rekreacinius želdynus, išsiaiškinti jų kūrimo bei tvarkymo ypatumus ir problemas.

Tyrimų metodika

Šalies tautinio atgimimo laikotarpio rekreacinių želdynų tyrimai buvo vykdomi ekspediciniu būdu 2006–2011 m. laikotarpiu kartu su tarpukario ir pokario metų šalies parkų tyrimais. Darbą iš dalies finansavo Aplinkos ministerija. Tyrimų objektai buvo pasirenkami, remiantis duomenimis, gautais iš Aplinkos ministerijos, miestų ir rajonų savivaldybių bei kitų savivaldos institucijų. Kiekviename parke buvo vertinami šie rodikliai: tikslus parko adresas, parko valdytojas, parko būklė, parko žaliąjį karkasą formuojančių vietinių medžių rūšinė sudėtis ir introdukuotų medžių ir krūmų inventorizaciniai duomenys. Introdukuotiems medžiams ir krūmams buvo registruojami šie duomenys: augalų sisteminė priklausomybė, augalų aukštis (m), medžių kamienų skersmuo (cm) krūtinės aukštyje (1,3 m), augalų žydėjimo ir derėjimo laipsnis ir būklė (Januškevičius, 2004, 2005, 2006, 2009, 2010; Januškevičius, Navys, 2006; Januškevičius, Kamičaitytė-Virbašienė, 2010). Augalų sisteminė priklausomybė buvo nustatoma apžiūrint augalus tyrimų vietose metu, o, esant reikalui, patikslinama remiantis literatūros šaltiniais (Krüssmann 1976, 1977, 1978, 1983; Griffiths, 1997; Navasaitis, 2004).

Augalų žydėjimas ir derėjimas įvertintas vizualiniu būdu pagal 4 balų skalę: 0 – augalas nežydi ir nedera; 1 – silpnai žydi ir dera (išsiskleidžia tik pavieniai žiedai, subręsta pavieniai vaisiai); 2 – vidutiniškai žydi ir dera (išsiskleidžia apie 50 % žiedų, subręsta apie 50 % vaisių, lyginant su gausiu vieno ar kito augalų taksono žydėjimu ar derėjimu); 3 – gausiai žydi ir dera.

Augalų būklė buvo vertinama vizualiai pagal 3 balų skalę: 1 – gera būklė (augalas gerai išsivystęs, sveikai atrodo, gerai išsivystę ūgliai, pumpurai ir lapai, gausiai žydi ir dera); 2 – vidutinė būklė (bendras augalo išsivystymas pastebimai silpnėjęs, mažesnis ūglių prieaugis ir sulapojimas, silpniau žydi ir dera); 3 – bloga būklė (augalas aiškiai nusilpęs, nežymus ūglių prieaugis, retesnė lapija, pastebimi ligų, kenkėjų ir mechaniniai pažeidimai, augalas silpnai žydi ir dera).

Parkų būklė buvo vertinama pagal 4 balų skalę: 1 – labai gera (parkas gerai sutvarkytas, nėra sausuolių, menkaverčių medžių ir krūmų, gerai suformuotos erdvės, prižiūrėti takai, mažosios architektūros objektai, vejos ir tvenkiniai); 2 – gera (nuo labai gerai tvarkomų parkų skiriasi kiek blogiau prižiūrimomis, rečiau šienaujamos vejomis ir kiek blogesne bendra parko tvarka); 3 – patenkinama (parkas apleistas, prastai prižiūrimos vejos, takai, yra pavienių sausuolių, menkaverčių medžių ir krūmų); 4 – bloga ir labai bloga (parkas praktiškai neprižiūrimas ir paliktas likimo valiai: nešienaujamos vejos, gausu menkaverčių medžių ir krūmų, užžėlę takai ir tvenkiniai) (Januškevičius, 2004, 2005, 2010).

Parkų planinė erdvinė struktūra buvo vertinta tyrimų vietose metu vizualiniu būdu (želdyno apžiūrėjimas, fotofiksacija) ir kameralinių tyrimų metu: analizuota aerofotografinė medžiaga, literatūros šaltiniai ir kt.

Tyrimų rezultatai ir jų aptarimas

Iš viso 2006–2011 metais buvo aplankyta 34 atgimimo laikotarpio rekreaciniai želdynai: parkai, skverai, ažuolynai bei kiti rekreacinės paskirties želdynai. Detalesni dendrologiniai ir kraštovaizdiniai tyrimai buvo atlikti 13-oje šio laikotarpio objektų (1 lentelė). Tai didesni ar mažesni miestų, miestelių ir gyvenviečių parkai, skulptūrų ir poilsio parkai, įstaigų ir organizacijų dekoratyviniai želdynai, kurių plotas nuo 2,5 ha (Žeimių mokyklos parkas) iki 29–40 ha (Utenos Dauniškio ežero ir Švenčionių miesto poilsio parkai). Pagal paskirtį, architektūrinius ypatumus bei panaudojimo pobūdį tautinio atgimimo laikotarpio želdynus galima būtų diferencijuoti taip: miestų, miestelių ir gyvenviečių parkai ir skverai; rekreacinės zonos (poilsio parkai); Lietuvos 1000-mečio garbei pasodinti želdynai (parkai, ažuolynai); įvairių įstaigų, organizacijų ir privatūs dekoratyviniai želdynai.

1 lentelė. Ištirti Lietuvos tautinio atgimimo laikotarpio rekreaciniai želdynai (parkai)
Table 1. Analysed recreational greenery (parks) of revival period

Ei. nr. No.	Parko pavadinimas Park name	Adresas Address	Parko valdytojas Park owner	Plotas (ha) Area (ha)	Būklė State	Augalų taksonų sk. Number of taxa	Rūšių skaičius Number of species	Formų skaičius Number of cultivars	Parko planas Plan of park
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Ignalinos miesto rekreacinė zona (poilsio parkas)	Ignalina, dešinėje kelio Ignalina – Dūkštas pusėje, šalia Ilgio ežero	Ignalinos sav.	35	2	–	–	–	p.
2.	Žeimių vid. m-los parkas	Jonavos raj., Žeimių miestelis	Žeimių vid. m-la, Žeimių sen.	2,5	1	20	16	4	m.
3.	Kauno Nemuno salos parkas	Kaunas, Karaliaus Mindaugo prospektas	Kauno miesto sav.	25	2	26	22	4	p.
4.	Žalgirio parkas	Kauno raj., Babtų sen.	Kauno raj. sav.	14,1	3	4	3	1	g.
5.	Kelmės Lietuvos 1000-mečio parkas	Kelmė, Kražantės g.	Kelmės sav.	17,08	3	2	2	–	m.
6.	Pasvalio Atgimimo parkas	Pasvalys, šalia kelio Panevėžys – Biržai	Pasvalio sav.	16,9	2	2	2	–	m.
7.	Pasvalio Smegduobių parkas	Pasvalys, šalia kelio Pasvalys – Panevėžys	Pasvalio sav.	6	1	3	3	–	p.
8.	Rokiškio Skulptūrų parkas	Rokiškis, Taikos g.	Rokiškio sav.	8,42	1	15	13	2	m.
9.	Beržynėlio parkas	Šiauliai, Gegužių g.	Šiaulių apskrities virštininko administracija	3	2	1	1	–	m.

1 lentelės tęsinys

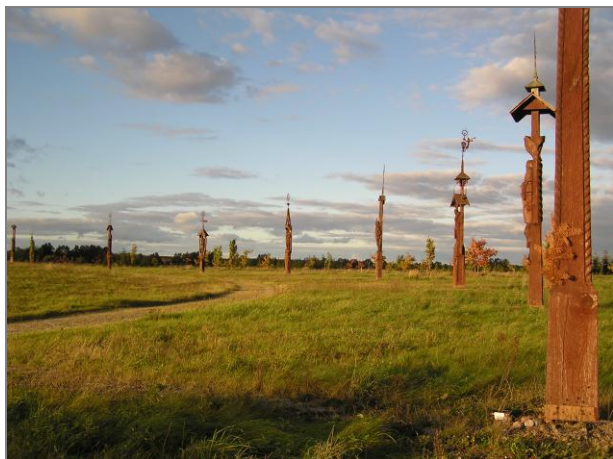
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
10.	Kelpšaičių gyvenvietės parkas	Šilalės rajonas, Laukuvos sen.	Laukuvos sen.	6	2	44	37	7	p.
11.	Poilsio parkas šalia Bėlio ežero	Švenčionių raj., šalia kelio Švenčionys - Stanislavas	Švenčionių sav.	40	1	–	–	–	p.
12.	Telšių Lietuvos 1000-ečio parkas	Telšių raj., šalia Germanto ežero	Telšių urėdija	8	2	3	3	–	p.
13.	Dauniškio ežero parkas	Utena, šalia Dauniškio ežero	Utenos sav.	29	1	25	17	8	m.

Panaudotų santrumpų paaiškinimas: m. – miestas; sav. – savivaldybė; sen. – seniūnija; vid. m-la – vidurinė mokykla; g. – geometrinis planas; m. – mišrus planas, p. – peizažinis planas.

Explanation of abbreviations: m. – town; sav. – municipality, sen. – part of municipality; vid. m-la – secondary school; g. – geometric plan; m. – mixed plan; p. – irregular plan.

Pagal planinę erdvinę struktūrą dauguma tirtų želdynų yra peizažinio arba mišraus plano. Ryškus geometrinis planas būdingas tik Žalgirio parkui (Kauno raj.). Apie pastarąjį norėtusi pakalbėti šiek tiek plačiau: vargu ar reiktų projektuojant ir kuriant rekreacinius želdynus, šiuo atveju parkus, želdinių išdėstymu atkartoti (imituoti) valstybinę, tautinę simboliką, pvz., „Žalgirio“ vardą, nes vaikstant po parką ar pravažiuojant greitkeliu jis sunkiai suvokiamas. Šiam svarbiam įvykiui įamžinti galima buvo paieškoti ir subtilesnio meninio sprendimo, atitinkančio parko, kaip kraštovaizdžio architektūros meno kūrinio sąvoką (1 pav.). Vertinant atgimimo laikotarpio dekoratyvinius želdynus kraštovaizdžio architektūros požiūriu, jų planinėje struktūroje, taip pat ir augalų asortimente negalima nepastebėti tam tikro stichiškumo ir atsitiktinių, nepagrįstų sprendimų. Ypač tai būdinga jau minėtiems Lietuvos 1000-mečio želdynams, kurių dauguma buvo kuriami talkų būdu, negalvojant apie parkams reikalingą infrastruktūrą, netgi deramai neįvertinus vietos ekologinių sąlygų (pvz., Kelmės Lietuvos 1000-mečio parkas (2 pav.)). Pastebimai brandesni šiuo požiūriu atgimimo metais sukurti parkai ir atskirų miestų rekreacinės zonos (poilsio parkai): Ignalinos ir Švenčionių miestų poilsio parkai (3 pav.), Utenos Dauniškio ežero parkas (5 pav.), Pasvalio Smegduobių parkas (4 pav.), Šiaulių beržynėlio parkas ir kt. (6 pav.). Nusivylimą ir gailėstį kelia šiandieninis Kauno Nemuno salos parkas, tiksliau jo likučiai, išlikę pastačius čia garsiąją Kauno sporto areną. Šiandien, žinoma, jau neverta svarstyti, ar Nemuno sala tikrai buvo ta vienintelė ir nepakeičiama vieta, kur turėjo išaugti sporto arena, ar būtina buvo tam paaugoti jau gražiai suvešėjusį ir puikią ateitį turėjusį parką. Lankantis nagrinėjamo laikotarpio parkuose ir kituose želdynuose, negalima nepastebėti ir dar vieno gana nemalonaus dėsningumo – per daug didelio susidomėjimo ir netgi žavėjimosi neretai labai abejotinos meninės vertės tautodailininkų sukurtomis medinėmis skulptūromis, kurios šiandien neretai tampa dominuojančiais infrastruktūros elementais ne tik atgimimo laikotarpio (pvz., Rokiškio skulptūrų parkas), bet ir renovuojamuose tarpukario, pokario ir netgi senuosiuose dvarų parkuose.

Dauguma aplankytų ir ištirtų atgimimo laikotarpio dekoratyvinių želdynų priklauso miestų ir rajonų savivaldybėms, seniūnijoms, mokykloms ir kitoms įstaigoms ir yra pakankamai gerai tvarkomi. Kiek mažiau prižiūrimi ir netgi apleisti Kelpšaičių gyvenvietės parkas (Šilalės raj.), Kelmės ir Telšių Lietuvos 1000-mečio bei Pasvalio Atgimimo parkai. Beje, pastarieji dar kol kas neturi netgi būtiniausių infrastruktūros.

1 pav. Žalgirio parko centrinė erdvė
Fig.1. Central space of Zalgiris Park

2 pav. Kelmės Lietuvos 1000-mečio parkas
Fig.2. Lithuanian Millennium Park in Kelme

3 pav. Švenčionių miesto poilsio parkas šalia Bėlio ežero
Fig.3. Recreation Park near Belys Lake of Svencionys town

4 pav. Pasvalio Smegduobių parkas
Fig.4. Pasvalys Sinkholes Park

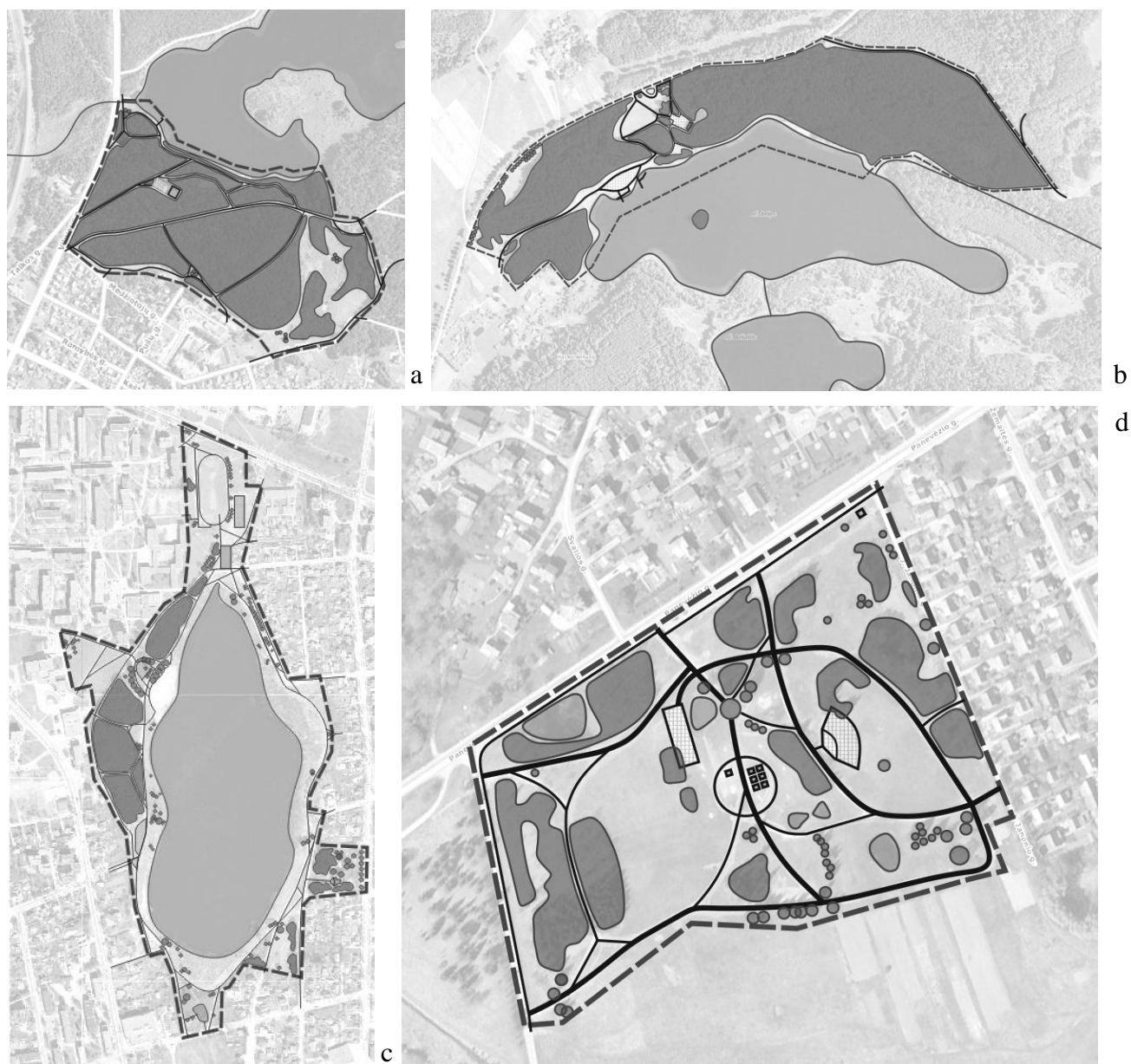

5 pav. Utenos Dauniškio ežero parkas: prieigos (a), ramaus poilsio zona (b)
Fig.5. Dauniskis Lake Park in Utena: entry (a), area of quiet recreation (b)

Daugumos tirtų parkų introdukuota dendroflora gana skurdi. Rekreacinės paskirties želdynuose vyrauja vietinės (autochtoninės) dendrofloros rūšys, o introdukuotų medžių ir krūmų nėra arba jiems atstovauja tokios linkę sulaukėti (adventyvinės) rūšys, kaip uosialapis ir platanalapis klevai, baltažiedė robinija, juoduogis šėivamedis ir kt. Kiek turtingesniu svetimžemių sumedėjusių augalų asortimentu išsiskiria Kelpšaičių (44 augalų taksonai), buvęs Kauno Nemuno salos (26

augalų taksonai), Dauniškio ežero (25) ir neseniai pasodintas ir dar nespėjęs suvešėti Žeimių vidurinės mokyklos parkas (20). Iš viso ištirtuose želdynuose auga apie 80 introdukuotų sumedėjusių augalų rūšių ir formų (*Pinophyta* – 19, *Magnoliophyta* – 61), priklausančių 18 šeimų (*Pinophyta* – 2 šeimos, *Magnoliophyta* – 16). Palyginimui galima pasakyti, kad Lietuvos pokario metų parkuose buvo rasta 285, o tarpukario – 130 rūšių ir žemesnio rango taksonų introdukuotų medžių ir krūmų (Januškevičius, 2005, 2006, 2009). Tačiau šiuo požiūriu vertinant atgimimo laikotarpio želdynus negalima nepastebėti ir to fakto, kad jų rūšinis asortimentas kasmet labai sparčiai gausėja.

6 pav. Ignalinos miesto poilsio parko (a), Švenčionių miesto poilsio parko (b), Utenos Dauniškio ežero parko (c) ir Pasvalio Smegduobių parko (d) planų schemas

Fig. 6. Plans of Ignalina Recreation Park (a), Svencionys Recreation Park (b), Dauniskis Lake Park in Utena (c) and Pasvalys Sinkholes Park (d)

Želdynuose gausiausiai atstovaujamos šios šeimos: *Pinaceae* Lindl. – 14 rūšių ir formų, *Rosaceae* Juss. – 19, *Aceraceae* Juss. – 7, *Oleaceae* Hoffsgg. et Link – 6 (2 lentelė). Iš vertingesnių, rečiau želdynuose aptinkamų rūšių ir dekoratyvinių formų paminėtinos: *Abies concolor* (Gordon et

Glend.) Lindl. ex Hildebr., *Larix kaempferi* (Lamb.) Carr., *Picea abies* ‘Virgata’, *Acer pseudoplatanus* ‘Purpurascens’, *Catalpa bignonioides* Walter, *Cerasus serrulata* ‘Kanzan’, *Cercidiphyllum japonicum* Sieb. et Zucc., *Physocarpus opulifolius* ‘Diabolo’, *Quercus robur* ‘Cupressoides’, *Quercus robur* ‘Fastigiata’, *Tilia americana* L. Tačiau visi šie augalai dar visiškai jauni, nežydi, nedera ir didesnės dendrologinės ir dekoratyvinės kraštovaizdinės vertės neturi. Vertinant augalų asortimentą negalima nepastebėti ir to, kad jis neretai parenkamas gana atsitiktinai, daugiau remiantis sodmenų įsigijimo galimybėmis ir neįvertinant vieno ar kito objekto ekologinių savybių bei natūralaus gamtinio karkaso ypatumų. Akivaizdus to pavyzdys – dendrologiniu požiūriu turtingiausias (44 rūšys ir formos) Kelpšaičių parkas. Puikų foną šiam parkui sudaro šalia augantis eglynas, ryškiai išreikštas reljefas ir čia tereikėjo tik apgalvotai ir profesionaliai tuo pasinaudoti, nesiekiant didelės introdukuotų sumedėjusių augalų įvairovės.

2 lentelė. Lietuvos tautinio atgimimo laikotarpio parkų introdukuotų sumedėjusių augalų sisteminis pasiskirstymas
Table 2. Systematic distribution of introduced woody plants in parks of revival period

Šeimos eil. nr. <i>Family No.</i>	Šeima <i>Family</i>	Viso taksonų <i>Number of taxa</i>	Rūšių skaičius <i>Number of species</i>	Formų skaičius <i>Number of cultivars</i>
	<i>Pinophyta – Pušūnai</i>	19	12	7
1.	<i>Cupressaceae</i> Bartling	5	1	4
2.	<i>Pinaceae</i> Lindl.	14	11	3
	<i>Magnoliophyta – Magnolijūnai</i>	61	45	16
3.	<i>Aceraceae</i> Juss.	7	5	2
4.	<i>Berberidaceae</i> Juss.	2	2	–
5.	<i>Betulaceae</i> C. A. Agardh.	1	1	–
6.	<i>Bignoniaceae</i> Juss.	1	1	–
7.	<i>Caprifoliaceae</i> Juss.	1	1	–
8.	<i>Cercidiphyllaceae</i> Van Tiegh	1	1	–
9.	<i>Cornaceae</i> Dumort.	5	3	2
10.	<i>Elaeagnaceae</i> Juss.	2	2	–
11.	<i>Hippocastanaceae</i> DC.	1	1	–
12.	<i>Hydrangeaceae</i> Dumort.	3	2	1
13.	<i>Juglandaceae</i> A. Rich. ex Kunth	1	1	–
14.	<i>Leguminosae</i> Juss.	2	2	–
15.	<i>Oleaceae</i> Hoffsgg. et Link	6	5	1
16.	<i>Rosaceae</i> Juss.	19	14	5
17.	<i>Salicaceae</i> Mirb.	3	1	2
18.	<i>Tiliaceae</i> Juss.	3	2	1
	Iš viso (Total)	80	57	23

Apibendrinant šalies atgimimo metų rekreacinių želdynų tyrimų rezultatus, reikėtų naudoti šiuos vertinimo kriterijus (Januškevičius, Kamičaitytė-Virbašienė, 2010; Jakovlevas-Mateckis, 2003, 2008; Daujotaitė, 1998): parko architektūrinė ir kraštovaizdinė vertė (kriterijaus rodikliai: želdyno erdvių diferenciacija remiantis gamtinėmis teritorijos savybėmis ir funkcinė paskirtimi, akcentinių ir dominuojančių želdyno elementų sistemiškumas ir hierarchija, t. y. tarpusavio kompoziciniai ir vizualiniai ryšiai, kompozicinis ir stilistinis tvarkymo priemonių vieningumas visame želdyne, želdyno funkcinis ir kompozicinis vizualinis ryšys su kontekstine aplinka), parko dendrologinė vertė (kriterijaus rodiklis: introdukuotos dendrofloros įvairovė) ir fizinė būklė. Tokiu būdu kraštovaizdžio architektūros požiūriu bene vertingiausi rekreaciniai želdynai, esantys šalia natūralių vandens telkinių (ežerų ir upių): Ignalinos miesto poilsio parkas šalia Ilgio ežero, labai geros būklės Švenčionių miesto poilsio parkas šalia Bėlio ežero ir Utenos Dauniškio ežero parkas, jaunas Telšių Lietuvos 1000-mečio parkas šalia Germanto ežero ir Kauno Nemuno salos parkas. Natūralių vandens telkinių artumas, puikios reginių perspektyvos teikia šiems želdynams patrauklumo, o,

neretai, ir nepakartojamo žavesio. Dėl ryškiai išreikšto reljefo ir šalia esančio miško gana patraukliai atrodo ir Pasvalio Smegduobių bei Kelpšaičių gyvenvietės parkai.

Kalbant apie atgimimo laikotarpio dekoratyvinius želdynus nereikėtų užmiršti ir šiandien gana sparčiai vykstančių šalies senųjų, tarpukario ir pokario metų parkų renovacijos procesų, pastebimai įtakančių šalies dekoratyvinių želdynų būklę ir estetinį vaizdą. Šiam tikslui panaudojamos tiek savivaldybių, tiek privačios bei Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšos. Per paskutinįjį dešimtmetį naujai atgimė Šešuolėlių, Taujėnų ir Veisiejų dvarų parkai ir sodybos (Januškevičius, 2010), baigiami renovuoti Plungės ir Pakruojo dvarų parkai, planuojama renovuoti Rokiškio dvaro parką. Gerokai atjaunėjo ir kai kurie tarpukario ir pokario metų parkai – Druskininkų (Januškevičius, Navys, 2006), Švenčionių ir Alytaus (Januškevičius, 2004, 2006), renovuojamas Raseinių miesto parkas. Tai neabejotinas įrodymas, kad net ir sunkiu šaliai ir visai Europos Sąjungai ekonominio nuosmukio ir krizių metu želdynai nelieka užmiršti, nes jie yra svarbus mūsų gyvenimo kokybės veiksnys (sociokultūrinis, ekologinis, estetinis ir ekonominis požiūriais) ir visuomenės mentaliteto rodiklis.

Išvados

1. Iš viso 2006–2011 metais buvo aplankyta 34 nagrinėjamo laikotarpio želdynai: parkai, skverai, ažuolynai ir kiti rekreaciniai želdynai. Detalesni dendrologiniai ir kraštovaizdiniai tyrimai buvo atlikti 13-oje šio laikotarpio želdynų, kurių plotas nuo 2,5 ha iki 40 ha.
2. Pagal paskirtį, architektūrinius ypatumus ir panaudojimo pobūdį tautinio atgimimo laikotarpio želdynus galima būtų diferencijuoti taip: miestų, miestelių ir gyvenviečių parkai ir skverai; rekreacinės zonos (poilsio parkai); Lietuvos 1000-mečio garbei pasodinti želdynai (parkai, ažuolynai); įvairių įstaigų, organizacijų ir privatūs dekoratyviniai želdynai.
3. Pagal planinę erdvinę struktūrą dauguma tirtų želdynų yra peizažinio arba mišraus plano. Ryškus geometrinis planas būdingas tik Žalgirio parkui (Kauno raj.). Vertinant atgimimo laikotarpio dekoratyvinius želdynus kraštovaizdžio architektūros požiūriu, jų planinė struktūra ir augalų asortimentas dažnai pasižymi stichiškumu ir atsitiktiniais, nepagrįstais sprendimais. Ypač tai būdinga jau minėtiems Lietuvos 1000-mečio želdynams, kurių dauguma buvo kuriami talkų būdu, užmirštant parkams reikalingą infrastruktūrą, netgi deramai neįvertinus vietos ekologinių sąlygų.
4. Iš viso ištirtuose želdynuose auga apie 80 introdukuotų sumedėjusių augalų rūšių ir formų (*Pinophyta* – 19, *Magnoliophyta* – 61), priklausančių 18 šeimų (*Pinophyta* – 2 šeimos, *Magnoliophyta* – 16). Turtingesniu svetimžemių sumedėjusių augalų asortimentu išsiskiria Kelpšaičių (44 augalų taksonai), buvęs Kauno Nemuno salos (26 augalų taksonai), Dauniškio ežero (25) ir neseniai pasodintas, dar nespėjęs suvežėti Žeimių vidurinės mokyklos parkas (20). Iš vertingesnių, rečiau želdynuose aptinkamų rūšių ir dekoratyvinių formų paminėtinos: *Abies concolor* (Gordon et Glend.) Lindl. ex Hildebr., *Larix kaempferi* (Lamb.) Carr., *Picea abies* ‘Virgata’, *Acer pseudoplatanus* ‘Purpurascens’, *Catalpa bignonioides* Walter, *Cerasus serrulata* ‘Kanzan’, *Cercidiphyllum japonicum* Sieb. et Zucc., *Physocarpus opulifolius* ‘Diabolo’, *Quercus robur* ‘Cupressoides’, *Quercus robur* ‘Fastigiata’, *Tilia americana* L.
5. Kraštovaizdžio architektūros požiūriu vertingiausi rekreaciniai želdynai, esantys šalia natūralių vandens telkinių (ežerų ir upių): Ignalinos miesto poilsio parkas šalia Ilgio ežero, Švenčionių miesto poilsio parkas šalia Bėlio ežero, Utenos Dauniškio ežero parkas, jaunas Telšių Lietuvos 1000-mečio parkas šalia Germanto ežero ir Kauno Nemuno salos parkas. Dėl ryškiai išreikšto reljefo ir šalia esančio miško gana patraukliai atrodo ir Pasvalio Smegduobių ir Kelpšaičių gyvenvietės parkai.

Literatūra

1. Daujotaitė I. *Kraštovaizdžio architektūros pagrindai*. Vilnius, 1998.
2. Griffiths M. *Index of Garden Plants*. Bath: Macmillan, 1997.

3. Jakovlevas-Mateckis K. *Miesto kraštovaizdžio architektūra: miesto kraštovaizdžio architektūros raida ir teorijos pagrindai*, I t. Vilnius, 2008.
4. Jakovlevas-Mateckis K. *Miesto kraštovaizdžio architektūra: želdiniai ir jų komponavimas*, II t. Vilnius, 2003.
5. Januškevičius L. Lietuvos parkai ir jų dendroflora. *Respublikinė mokslinė-praktinė konferencija „Želdiniai ir jų dizainas“*. Straipsnių rinkinys. Vilnius, 2005. P. 25–39.
6. Januškevičius L. *Lietuvos parkai*. Kaunas, 2004.
7. Januškevičius L. Pietų ir Pietvakarių Lietuvos tarpukario ir pokario metų parkai ir jų dendrologinis įvertinimas. *Dekoratyviųjų ir sodo augalų asortimento, technologijų ir aplinkos optimizavimas. Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos medžiaga*. Mastaičiai, 2006. P.33–38.
8. Januškevičius L. *Po gražiausius Lietuvos dvarų parkus*. Kaunas, 2010.
9. Januškevičius L. Rytų Lietuvos tarpukario ir pokario metų parkai ir jų dendrologinis įvertinimas. *Dekoratyviųjų ir sodo augalų asortimento, technologijų ir aplinkos optimizavimas. Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos mokslinių straipsnių rinkinys*. Mastaičiai, 2009. P.28–32.
10. Januškevičius L., Kamičaitytė-Virbašienė J. Buvusių dvarų sodų želdynai ir jų tvarkymas. *Miestų želdynų formavimas. Mokslo darbai*, 1(7). Klaipėda, 2010. P. 93–100.
11. Januškevičius L., Navys E. Druskininkų miesto parkai ir skverai ir jų dendrologinis įvertinimas. *Miestų želdynų formavimas 2006: gatvių želdiniai. Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos medžiaga*. Klaipėda, 2006. P. 47–52.
12. Krüssmann G. Bd. 1–486 S; 1977. Bd. 2–466 S; 1978. Bd. 3–496 S. *Handbuch der Laubgehölze*. Berlin und Hamburg, 1976.
13. Krüssmann G. *Handbuch der Nadelgehölze*. Berlin und Hamburg, 1983.
14. Navasaitis M. *Dendrologija*. Vilnius, 2004.

Dendrological and Architectural Features of Recreational Greenery of Revival Period

(Received in January, 2012; Accepted in March, 2012; Available Online from 23th of April, 2012)

Summary

In 2006 – 2011 around 34 parks, squares, oak-woods and other recreational greenery created during revival period were explored and evaluated. More detailed analysis was performed in 13 parks of this period. According purpose, architectural peculiarities and character of usage greenery of this period can be divided into parks, squares and recreational zones of towns, small towns and settlements, greenery planted in honor of the millennium of Lithuania (parks and oak-woods), decorative greenery of various public institutions and organizations and private decorative greenery. The majority of the greenery of this period have mixed or irregular plan structure. Geometric plan is specific only to Zalgiris Park (Kaunas reg.). 80 species and cultivars of introduced ligneous plants are registered in the analyzed greenery (19 are *Pinophyta*, 61 are *Magnoliophyta*) which belong to 18 families (*Pinophyta* – 2 families, *Magnoliophyta* – 16). Richer assortment of alien woody plants is in Kelpsaiciu Park (44 plant taxa), Nemunas Island Park (26 plant taxa), Dauniskis Lake Park (25) and newly planted Park of Zeimiai Secondary School (20). *Abies concolor* (Gordon et Glend.) Lindl. ex Hildebr., *Larix kaempferi* (Lamb.) Carr., *Picea abies* ‘Virgata’, *Acer pseudoplatanus* ‘Purpurascens’, *Catalpa bignonioides* Walter, *Cerasus serrulata* ‘Kanzan’, *Cercidiphyllum japonicum* Sieb. et Zucc., *Physocarpus opulifolius* ‘Diabolo’, *Quercus robur* ‘Cupressoides’, *Quercus robur* ‘Fastigiata’, *Tilia americana* L. are more valuable plant species and decorative forms less frequently found in greenery. Recreation Park near Ilgis Lake of Ignalina town, Recreation Park near Belys Lake of Svencionys

town, Dauniskis Lake Park in Utena, young Lithuanian Millennium Park near Lake Germantas in Telsiai and Nemunas Island Park are the most valuable parks from landscape architecture point of view